

ПУБЛІЧНА СЛУЖБА

УДК 159.944.3

DOI <https://doi.org/10.32838/TNU-2663-6468/2021.4/16>

Котляр Л.І.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПРОБЛЕМА НЕГАТИВНОЇ «Я-КОНЦЕПЦІЇ» ОСОБИСТОСТІ ДЕРЖАВНОГО СЛУЖБОВЦЯ В ПРОЦЕСІ ВІДКЛАДЕННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СПРАВ ТА ПРИЙНЯТТЯ РІШЕНЬ

Стаття присвячена проблемі негативної «Я-концепції» особистості державного службовця в процесі відкладення здійснення справ та прийняття рішень, систематизовано наукові підходи до розуміння «Я-концепції» особистості як продукту розвитку її самосвідомості і важливої умови детермінації поведінки. Вказано на необхідність розгляду «Я-концепції» як динамічного об'єкта, який здатний змінюватись, ускладнюватись й розвиватися не тільки гармонійно, а й дисгармонійно (негативно), за умови постійного відкладення здійснення справ та прийняття рішень у державному управлінні.

Демократизація та гуманізація суспільства підвищують вимоги до самосвідомості державного службовця. Самосвідомість особистості розуміється як усвідомлене ставлення людини до своїх потреб і здібностей, потягів і мотивів поведінки, переживань і думок. Результатом процесів самосвідомості є «Я-концепція» особистості. За сутнісними властивостями вона поділяється на позитивну та негативну.

У результаті аналізу наукових джерел визначено сутність та основні показники негативної «Я-концепції» особистості державного службовця в процесі відкладення здійснення справ та прийняття рішень. Розглянуті та проаналізовані актуальні наукові підходи до визначення понять самосвідомості та «Я-концепції». З'ясовані основні аспекти вищевказаних явищ показали, що негативна «Я-концепція» державного службовця визначає процес відкладення реалізації справ та прийняття рішень в державному управлінні.

Психологічний аналіз проблеми Я-концепції дозволив виділити компоненти негативної Я-концепції державних службовців у процесі відкладення реалізації справ та прийняття рішень. Когнітивний компонент характеризується: неусвідомленим станом, несприйняттям себе, нездатністю до самопізнання, нездатністю до самопостереження. Емоційний компонент характеризується: негативною самооцінкою, нездатністю до самоконтролю, нездатністю до самовладання, нездатністю до саморегуляції. Ціннісний компонент вказує на такі характеристики: неповага до себе, нездатність до самовизначення, неможливість саморозвитку, нездатність до самоактуалізації. Поведінковий компонент визначає такі характеристики, як: нездатність до самоефективності, нездатність до самоорганізації, нездатність до самопрезентації, залежність від інших.

Висновком є те, що для державних службовців із негативною «Я-концепцією», яка визначає процес відкладення реалізації справ та прийняття рішень у державному управлінні, характерні такі показники: відсутність професійних рольових установок, що заперечує пошук їх професійної орієнтації; високий рівень особистісної та реактивної тривожності як прояв можливих протилежностей між модальними можливостями «Образу-Я»; зовнішні тенденції локусу контролю як одного з механізмів психологічного захисту в разі «досягнення» цінності та цілісності сформованого «Образу-Я» шляхом пошуку та локалізації причин небажаних дій; неможливість самопрезентації як акт відмови від самоствердження і водночас акт гальмування його розвитку; нездатність контролювати поведінку, думки, переживання; почуття неповноцінності; особиста дезадаптація.

Ключові слова: «Я-концепція», негативна «Я-концепція», «Образ-Я», самосвідомість, професійна самосвідомість, прокрастинація, державний службовець.

Постановка проблеми. Проблема негативної Я-концепції державних службовців є важливою, оскільки вона дозволяє нам зрозуміти не тільки причини відкладення здійснення справ та прийняття рішень, а й усвідомити гальмування розвитку особистості та кар'єрного зростання людини в державному управлінні. У контексті соціальних змін державні службовці повинні мати здатність виконувати дії та вчинки як акти утвердження власного Я і, водночас, акти його розвитку. «Механізм державного управління – це практичні заходи, засоби, важелі, стимули, за допомогою власне яких державні органи впливають на суспільство, виробництво, та будь-яку соціальну систему для досягнення своїх цілей. Складова частина реального механізму державного управління містить цілі, рішення, впливи, дії, результати. Комплексний механізм державного управління – це система політичних, економічних, соціальних, організаційно-правових засобів цілеспрямованого впливу органів державного управління» [8, с. 117]. Негативна Я-концепція державних службовців та неможливість контролювати поведінку, думки, досвід призводить до неефективної управлінської діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел показав, що в наукових працях розглядаються різні аспекти проблеми самосвідомості та Я-концепції, її структурні компоненти та фактори розвитку. Великий внесок у розробку цього питання зробили науковці: Р. Бернс, В. Джеймс, Е. Еріксон, В. Франкл, К. Юнг та ін. В українській психології І. Бех, М. Боришевський, В. Роменець, Т. Титаренко, П. Чамата та ін. У радянській психології вивченню проблеми самосвідомості присвячена велика кількість досліджень таких видатних психологів, як Б. Ананьєв, А. Бодалев, Л. Божович, Л. Виготський, С. Рубінштейн, В. Столін.

Закономірності розвитку професійної самосвідомості та Я-концепції вивчали такі вчені, як Ю. Кульюткін, А. Стельмах та ін. Також варті уваги роботи, дослідження та підходи фахівців, які вважають професійну самосвідомість більш особливою та конкретною у їх змісті і створюються на основі загальної самосвідомості особистості. Професійна самосвідомість – це той випадок, коли оцінка наявних досягнень, планування напряму саморозвитку, а також вибіркова діяльність самосвідомості підпорядковані завданням професійного самовизначення, самосвідомості як суб'єкта професійної діяльності [4, 13; 15].

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Розглянути та проаналізувати концеп-

цію Я-концепція та самосвідомості в контексті різних теоретичних досліджень; з'ясувати компоненти негативної Я-концепції державних службовців у процесі відкладення реалізації справ та прийняття рішень; визначити показники негативної Я-концепції державних службовців, що визначається як прокрастинація.

Виклад основного матеріалу. Зростання кар'єри державних службовців передбачає якісні зміни професійних характеристик, що включають досвід, професійні знання, вміння, навички, особисті якості та здібності. Особливе місце в підвищенні ефективності діяльності органів державної влади та зростанні державних службовців займає питання професійної самосвідомості, в якій проводиться оцінка наявних досягнень, планування напряму саморозвитку, обізнаності себе як суб'єкта професійної діяльності. Однак у випадку переважаючої негативної форми «Я-концепції», за якої державний службовець не приймає себе, відчуває особисту дезадаптацію, інтенсивно відкладається не тільки реалізація справ, а також прийняття рішень, процес особистого саморозвитку та саме кар'єрне зростання.

Розглянемо поняття самосвідомості та Я-концепції.

Слід зазначити, що значний вплив на розуміння проблеми самосвідомості справив французький мислитель Рене Декарт, який розглядав «самосвідомість як внутрішнє споглядання суб'єктом змісту власного внутрішнього світу, який пов'язаний із концепцією рефлексії, забезпечує співвіднесення нових знань із вже існуючим інтелектуальним досвідом, а отже, розум як предмет мислення, гарантує єдність самосвідомості» [7, с. 250]. Заслужують на увагу думки німецького філософа І. Канта, який започаткував ідею про структуру самосвідомості та вважав, що людина реалізує, актуалізує себе як особистість через самосвідомість, а також здатність вільно підпорядковувати своє «Я» моральному закону. Автор зазначає, що людина завжди усвідомлює свої дії та вчинки: «У цьому плані розумна істота може слушно сказати про кожний здійснюваний нею протизаконний вчинок, попри те, він як явище в минулому є достатньо визначений і остільки неминуче необхідний, що вона могла б і утриматись від нього; адже цей вчинок з усім тим минулим, що його визначає, належить до єдиного феномена її характеру (Charakters), який вона сама собі створює й відповідно до якого сама приписує собі як причини, незалежні від усякої чуттєвості, каузальність (причинність) тих явищ» [10, с. 109].

На думку К. Юнга, поряд із «Я» («Его») як суб'єктом свідомості він виділяє «Я» як об'єкт «тотальної психіки», включаючи свідоме і несвідоме. Зосереджуючись на багаторівневій структурі особистості, її самосвідомості, «самості», автор вводить поняття «колективне несвідоме». Внутрішні детермінанти психічного життя людини – це вроджені напрямки всередині колективного несвідомого, які називаються архетипами (обличчя, аніма та анімус, тінь та «Я»). К. Юнг вважав, що «Я» є найважливішим із цих архетипів. Саме «Я» формує єдність і стабільність особистості та інтегрує різні її підсистеми [9].

Особливо хотілось би відзначити концептуальні положення самосвідомості американського психолога У. Джеймса, який розмежовує терміни «Я, що пізнає» та «емпіричне Я». Структура «емпіричного Я» складається з матеріального «Я», соціального «Я» і духовного «Я». Найважливішими складовими самосвідомості за У. Джеймсом є соціальне і духовне «Я». Автор вважав, що «не існує такого Я, яке б відрізнялося від сукупності або потоку емоцій. Кожен момент свідомості призначає кожен попередній момент, і тому той, хто пізнає, включається в Я, яке пізнається» [9, с. 35–41].

Велика кількість вчених розглядала Я-концепцію як сукупність усіх уявлень особистості про себе, тобто вони визначали Я-концепцію як результат самосвідомості. Український дослідник М. Боришевський розглядає «образ Я» як «результат самопізнання та емоційно-ціннісного ставлення людини до себе; в результаті апробації людиною своїх самооцінок, прагнень та соціально-психологічних очікувань у процесі життя;

як рівень самосвідомості, на якому людина досягає найбільш зрілого усвідомлення сутності власної особистості» [5, с. 26].

Психологічний аналіз проблеми Я-концепції виявив створення негативної Я-концепції державних службовців у процесі відкладення реалізації справ та прийняття рішень, що відповідають традиційно виділеним сферам психіки: когнітивній, емоційній, ціннісній та поведінковій (див. таблицю 1).

Таким чином, людська особистість вважається нереалізованою, якщо негативна Я-концепція є дисгармонійною у всіх своїх аспектах: когнітивному, емоційному, ціннісному та поведінковому.

Висновки. Теоретичний аналіз літератури показав, що в деяких наукових підходах «Я-концепція» особистості розуміється як продукт розвитку її самосвідомості та є важливою умовою детермінації поведінки. Виявилось, що «Я-концепція» – це динамічний об'єкт, який може змінюватись, давати можливість ускладнюватись і розвиватися не тільки гармонійно, але і дисгармонійно (негативно) за умови постійного відкладення здійснення справ та прийняття рішень у державному управлінні.

Феномен прокрастинації – це негативне явище, яке гальмує соціальний розвиток і розуміється як постійне відкладання важливих справ та рішень, які постійно повторюються, незважаючи на ознайомлення державних службовців із негативними наслідками та небажанням нести відповідальність.

Психологічний аналіз проблеми Я-концепції виявив створення негативної Я-концепції державних службовців у процесі відкладення реалізації справ та прийняття рішень. Когнітивний компо-

Таблиця 1

Компоненти негативної Я-концепції державних службовців в процесі відкладення реалізації справ та прийняття рішень

№ п/п	Компоненти	Характеристики
1.	Когнітивний компонент	1. Неусвідомлений стан. 2. Несприйняття себе. 3. Нездатність до самопізнання. 4. Нездатність до самостереження.
2.	Емоційний компонент	1. Негативна самооцінка. 2. Нездатність до самоконтролю. 3. Нездатність до самовладання. 4. Нездатність до саморегуляції.
3.	Ціннісний компонент	1. Неповага до себе. 2. Нездатність до самовизначення. 3. Неможливість саморозвитку. 4. Нездатність до самоактуалізації.
4.	Поведінковий компонент	1. Нездатність до самоефективності. 2. Нездатність до самоорганізації. 3. Нездатність до самопрезентації. 4. Залежність від інших.

нент характеризується: неусвідомленим станом, несприйняттям себе, нездатністю до самопізнання, нездатністю до самостереження. Емоційний компонент характеризується: негативною самооцінкою, нездатністю до самоконтролю, нездатністю до самовладання, нездатністю до саморегуляції. Ціннісний компонент вказує на такі характеристики: неповага до себе, нездатність до самовизначення, неможливість саморозвитку, нездатність до самоактуалізації. Поведінковий компонент визначає такі характеристики, як: нездатність до самоефективності, нездатність до самоорганізації, нездатність до самопрезентації; залежність від інших.

Для державних службовців з негативною «Я-концепцією», яка визначає процес відкла-

дення реалізації справ та прийняття рішень у державному управлінні, характерні такі показники: відсутність професійних рольових установок, що заперечує пошук їхньою професійної орієнтації; високий рівень особистісної та реактивної тривожності як прояв можливих протилежностей між модальними можливостями «Образу-Я»; зовнішні тенденції локусу контролю як одного з механізмів психологічного захисту у разі «досягнення» цінності та цілісності сформованого «Образу-Я» шляхом пошуку та локалізації причин небажаних дій; неможливість самопрезентації як акт відмови від самоствердження і водночас акт гальмування його розвитку; нездатність контролювати поведінку, думки, переживання; почуття неповноцінності; особиста дезадаптація.

Список літератури:

1. Атаманчук Г.В. Теория государственного управления: курс лекций *Юрид. лит.*, Москва, 1997. 400 с.
2. Базика Є.Л. Феномен психофізіологічного стану прокрастинації. *Междисциплинарные исследования в науке и образовании*. 2012. № 1. URL : www.es.rae.ru/mino/158-1023.
3. Выготский Л.С. Собр. соч.: В 6-ти т. Т. 4. *Педагогика*. Москва, 1983. 332 с.
4. Боришевський М.Й. Психологічні механізми розвитку особистості. *Педагогіка і психологія*. 1996. № 3. С. 26–33.
5. Боришевський М.Й. Развитие саморегуляции поведения школьников : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Киев. 1992. 77 с.
6. Говорун Т.В. Дисгармонія особистості. *Енциклопедія Сучасної України: електронна версія [веб-сайт]* / гол. редкол.: І.М. Дзюба, А.І. Жуковський, М.Г. Железняк та ін. ; НАН України, НТШ. Інститут енциклопедичних досліджень НАН України. Київ. 2006. URL : http://esu.com.ua/search_articles.php?id=24364.
7. Декарт Р. Рассуждение о методе. *Сочинения: в 2 т. Т. 1*. Москва, 1989. С. 250.
8. Державне управління: *Словник-довідник* / За заг. ред. В.М. Князева, В.Д. Бакуменка. УАДУ. Київ, 2002. 228 с.
9. Джемс У. Личность. *Психология личности. Тексты* / под ред. Ю.Б. Гиппенрейтер, А.А. Пузыря. Москва. 1982. С. 35–41.
10. Кант І. Аналітика чистого практичного розуму. *І. Кант Критика практичного розуму; пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. Юніверс*. Київ, 2004. С. 109.
11. Ковылин В.С. Теоретические основы изучения феномена прокрастинации. *Личность в меняющемся мире: здоровье, адаптация, развитие*. 2013. № 2(2). С. 22–41.
12. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. 2-е изд. *Политические материалы*. Москва, 1977. 304 с.
13. Мерлин В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности. *Педагогика*. Москва, 1986. 226 с.
14. Цільова комплексна програма реформування системи підготовки кадрів для державної служби, підвищення кваліфікації державних службовців та формування кадрового резерву. URL : <http://www.president.gov.ua>.
15. Чеснокова И.И. Проблема самосознания в психологии. *Наука*. Москва, 1977. 144 с.
16. Шайгородський Ю.Ж. Феномен політичної прокрастинації як виклик стратегічному мисленню. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. Серія 22. Спец. Вип. 2014. С. 85–91.
17. Шайгородський Ю. Синдром політичної прокрастинації: причини і наслідки. *Політичний менеджмент: наук. журнал* / голов. ред. Ю. Ж. Шайгородський. 2013. № 59. С. 16–29.
18. Шемякина О.О. Влияние прокрастинации на уровень стресса у студентов. *Психология и право*. 2013. № 4. URL : <http://psyjournals.ru/psyandlaw/2013/n4/66242.shtml> (дата обращения: 25.05.2021).
19. Юнг К.-Г. Структура психики и процесс индивидуации. *Наука*. Москва. 1996. 269 с.
20. Adrian M, Lyon AR, Oti R, Tininenko J. Developmental foundations and clinical applications of social information processing: *A review. Marriage & family review*. 2010; 46(5): 327–45. [PMC free article] [PubMed].

21. Bakhmat N., Kotliar L., Zhytomyrska T., Slabko V., Zhurian V., Pilevych O., Smyrnova I. Pedagogical Principles of Training Specialists in Public Administration and Management in the System of Vocational Education. *Systematic Reviews in Pharmacy*. 11 (10), 203-207. doi:10.31838/srp. 2020. 10.34.
22. Beutel ME, Brähler E, Glaesmer H, Kuss DJ, Wölfling K, Müller KW. Regular and problematic leisure-time Internet use in the community: results from a German population-based survey. *Cyberpsychology, Behavior, and Social Networking*. 2011; 14(5): 291–6. [PubMed].
23. Blanchard-Fields F. Everyday problem solving and emotion an adult developmental perspective. *Current Directions in Psychological Science*. 2007;16(1): 26–31.
24. Ferrari J. R. Procrastination and task avoidance: *Theory, research, and treatment*. NY : Springer; 1995. 268 p.
25. Ferrari, J. R. (2001). Procrastination as self-regulation failure of performance: Effects of cognitive load, self-awareness, and time limits on working best under pressure. *European Journal of Personality*, Vol. 15, pp. 391–406.
26. Klingsieck K.B. Procrastination in Different Life-Domains. Is Procrastination Domain Specific. *Current Psychology*. 2013;32(2):175–85.
27. McCrae RR, Costa PT, de Lima MP, Simões A, Ostendorf F, Angleitner A, et al. Age differences in personality across the adult life span: parallels in five cultures. *Developmental psychology*. 1999;35(2):466 [PubMed].
28. Milgram N. A. Procrastination: A malady of modern time. *Boletim de Psicologia*. 1992. Vol. 35:83.
29. Gustavson, D. E., Miyake, A., Hewitt, J. K., & Friedman, N. P. (2015). Understanding the Cognitive and Genetic Underpinnings of Procrastination. *Evidence for Shared Genetic Influences with Goal Management and Executive Function Abilities*. *Journal of Experimental Psychology*. General, 144(6), 1063–1079. URL : <http://doi.org/10.1037/xge0000110>.
30. Gustavson, D. E., Miyake, A., Hewitt, J. K., & Friedman, N. P. (2014). Genetic Relations Among Procrastination, Impulsivity, and Goal-Management Ability. *Implications for the Evolutionary Origin of Procrastination*. *Psychological Science*, 25(6), 1178–1188. URL : <http://doi.org/10.1177/0956797614526260>.
31. Roberts BW, Wood D, Caspi A. The development of personality traits in adulthood. *Handbook of personality: Theory and research*. 2008; 3:375–98.
32. Savkov A., Suray I., Kotliar L., Polishchuk L., Bushman I., Vasiuk N. Stem education as the latest philosophy of lifelong learning to develop key competencies of a civil servant. *International Journal of Management (IJM)* Scopus Indexed Volume 11. 2020. 2. Pp. 163–169.
33. Steel P. The nature of procrastination: a meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure. *Psychological bulletin*. 2007. Vol. 133(1). P. 65–94.

Kotliar L.I. THE PROBLEM OF NEGATIVE “I-CONCEPT” OF THE CIVIL SERVANT IN THE PROCESS OF POSTPONING THE IMPLEMENTATION OF CASES AND DECISION-MAKING

The article is devoted to the problem of negative “I-concept” of a civil servant’s personality in the process of postponing cases and decision-making, systematizes scientific approaches to understanding the “self-concept” of a person as a product of self-awareness and important behavior determination. The need to consider the “I-concept” as a dynamic object that can change, complicate and develop not only harmoniously but also disharmoniously (negatively), given the constant postponement of affairs and decision-making in public administration.

Democratization and humanization of society increase the requirements for self-awareness of civil servants. Self-consciousness of the individual is understood as a conscious attitude of man to his needs and abilities, inclinations and motives of behavior, experiences and thoughts. The result of the processes of self-awareness is the “I-concept” of the individual. According to its essential properties, it is divided into positive and negative.

As a result of the analysis of scientific sources, the essence and main features of the negative “self-concept” of the personality of a civil servant in the process of postponing the implementation of cases and decision-making are determined. Current scientific approaches to the definition of self-awareness and “I-concept” are considered and analyzed. The main aspects of the above phenomena have been clarified and shown that the negative “self-concept” of a civil servant determines the process of postponing the implementation of cases and decision-making in public administration.

Psychological analysis of the problem of self-concept, allowed to identify components of the negative self-concept of civil servants in the process of postponing the implementation of cases and decision-making. The cognitive component is characterized by: unconscious state, self-perception, inability to self-knowledge, inability to self-observation. The emotional component is characterized by: negative self-esteem, inability to self-control, inability to self-control, inability to self-regulation. The value component indicates the following

characteristics: self-disrespect, inability to self-determination, inability to self-development, inability to self-actualization. The behavioral component defines such characteristics as: inability to self-efficacy, inability to self-organization, inability to self-presentation; dependence on others.

The conclusion is that for civil servants with a negative “self-concept” are characterized by the following indicators: lack of professional role attitudes, which denies the search for their professional orientation; high level of personal and reactive anxiety as a manifestation of possible contrasts between the modal capabilities of the “Image-I”; external tendencies of the locus of control as one of the mechanisms of psychological protection in the case of “achieving” the value and integrity of the formed “Image-I” by finding and localizing the causes of undesirable actions; impossibility of self-presentation as an act of refusal of self-affirmation and at the same time an act of inhibition of its development; inability to control behavior, thoughts, experiences; feelings of inferiority; personal maladaptation.

Key words: “I-concept”, negative “I-concept”, “Image-I”, self-consciousness, professional self-consciousness, procrastination, civil servant.